

Село Київської Русі (за матеріалами південноруських земель). - Київ: Шлях, 2003. - 232 с, іл.

Давньоруські села - одна з найдавніших форм поселень східних слов'ян. Протягом багатьох століть вони склали економічний фундамент феодального суспільства. За геотопографічними та соціальними ознаками селища поділяються на великі й малі, вільні та приватні. Саме ранньосередньовічні села стали осередками, де відбувалося формування традиційно-побутової народної культури давньоруського суспільства.

Серед великої кількості наукових досліджень, що присвячені вивченню Київської Русі, на жаль, не багато праць, пов'язаних із вивченням давньоруських селищ. Проте останнім часом дослідники все частіше звертають свої погляди до сільських поселень, дослідження яких має принципове значення для розуміння середньовічної історії.

Генезис феодалізму обумовив багато як спільних, так і індивідуальних рис у розвитку давньоруських сіл. Це стосується особливостей матеріальної та духовної культури, насамперед планіграфії селищ, будівництва житлових і господарських будівель, обрядовості тощо.

Ці питання вже розглядалися в Історіографії радянського періоду, але переважно стосовно північної Русі (Успенська А.В., Седов В.В., Нікольська Т.М. та ін.)

Певною мірою проблему походження давньоруських селищ Південної Русі висвітлює й вітчизняна історична наука (Біляєва С.О., Шекун О.В.). Але більшість цих робіт обмежувалась загальноархеологічними характеристиками, або торкалися певної тематики чи окремо взятого поселення.

На жаль, узагальнюючої праці, яка б дозволила подивитись на давньоруське село як на багатофункціональний організм, досі не було. Тому появу колективної монографії "Село Київської Русі", яка нещодавно побачила світ, слід уважати новим кроком української історичної науки. Тут висвітлено широкий спектр проблем розвитку давньоруського села за матеріалами Південної Русі, а саме Київщини, Чернігівщини, Переяславщини. Структурно робота складається з семи розділів, кожен із яких присвячено головним напрямкам сільського життя.

Перш за все слід відзначити, що автори розглядають динаміку формування сільських поселень у регіональному аспекті - Правобережне Полісся, Лівобережне, а також лісостепова зона. Окремо враховуються палеографічні та палеокліматичні умови заселення цих регіонів у X-XIII ст., дається детальна класифікація давньоруських поселень, відповідна кореляційна характеристика.

На конкретному матеріалі автори доводять регіональну спеціалізацію

то, так і соціально-демографічного, політичного, господарського характеру.

Величезна за кількістю та різноманітна за змістом колекція речей змальовує нам селянську госпду як комплексне господарство, якому притаманні найважливіші форми людської діяльності - рільництво, скотарство, тваринництво.

Традиційні народні промисли, звичайно, також посідали неабияке місце в системі господарювання тогочасного села (мисливство, рибальство, збиральництво, бортництво). У районах, багатих на ліси, розвивалися лісотехнічні промисли - видобування дьогтю, смоли, деревного вугілля. Усе це використовувалося в різних галузях господарської діяльності селян, про що свідчать відповідні комплекси, досліджені на території багатьох сільських поселень.

Традиційні уявлення про феодальний спосіб виробництва й розподіл праці завжди малювали нам середньовічне село як винятково сільськогосподарський організм, на відміну від міста. Проте виявлені за останні роки ремісничі майстерні, різноманітні інструменти, заготовки, напівфабрикати свідчать про те, що сільське ремесло, попри певну консервативність, було невід'ємною частиною сільської економіки. Особливо це стосується виробництва заліза, ковальської справи, гончарства, деревообробки та деяких домашніх ремесел: прядіння, ткацтва, плетіння з лози тощо. Як слушно відзначають автори монографії - життя будь-якого населеного пункту було б неможливим без цих видів ремісничого виробництва.

Значна кількість предметів імпортного походження та виробів розвинутого міського ремесла, про що також відзначається в книзі, свідчить про торгівельні стосунки сільського населення. Звичайно, йдеться про внутрішню торгівлю, що базувалася переважно на натуральному товарообміні.

За планіграфічною структурою давньоруські поселення також різняться між собою. Багаторічні дослідження дозволили вченим наблизитись до реконструкції житлових, господарчих будівель, навіть зовнішнього вигляду самих селищ.

Моделювання ранньосередньовічного села неможливе без вивчення духовного світу людини. Дослідження цих аспектів вважається найбільш складним, оскільки пов'язане з релігійними уявленнями, обрядовістю, традиціями. Прийняття нової Ідеології тисячу років тому не тільки призвело до трансформації родинної обрядовості наших предків, але й наклало свій відбиток на психологію східнослов'янського суспільства. Однак певні ремінісценції колишніх вірувань, що мають місце і в сучасній народній обрядовості (весільний, поховальний обряди), свідчать про те, що східні слов'яни довгий час засвоювали "аксіоми" нової релігії. Не заглиблюючись у сутність християнського вчення, вони так і залишились напівязичниками-напівхристиянами.

Наявність великих міських агломерацій, особливо поліетнічних, поступово призводила до уніфікації традиційної народної культури. Тому не випадково, що середньовічні села з їх консервативною сільською громадою, залишалися стійкими осередками, котрі зберігали й певною мірою зберігають до сьогодні витоки старослов'янських вірувань, традицій, уявлень про світ.

Зважаючи на це, подальше дослідження середньовічних селищ має перспективи в багатьох напрямках - регіональному, тематичному, соціально-економічному, етнокультурному, хронологічному та ін.

Сподіваємося, що перша узагальнююча праця з історії південноруського села буде корисною не тільки фахівцям — археологам, історикам, краєзнавцям і студентам історичних факультетів, але й широкому колу читачів, що цікавляться вітчизняною історією.

*А.Л. Козаков
(Чернігів)*